

תענית חתן וכלה

מבואר בירושלמי (בכורים פ"ג ה"ג): "וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל (תולדות כח, ט), וכי מחלת שמה והלא בשמת שמה (וישלח לו, ג) אלא שנמחלו לו כל עונותיו". וכן פרש"י (שם): "לכך נקראת מחלת שנמחלו עונותיו". וזהו טעם המנהג שהובא ברמ"א (אה"ע סי' ס"א): "ונהגו שהחתן והכלה מתענין ביום חופתו", כמבואר בשו"ת מהר"מ מינץ (סי' קט): "שנמחלו עונותיהם ויום כיפור דידהו".

וכתבו על כך הפוסקים (שו"ת מהר"י ברונא סי' צג. בית שמואל סי' ס"ק ו. כנסת הגדולה סי' סב הגה"ט סי' ק"ט): "שלפי הטעם [זה] צריך להתענות כל היום דיום סליחה דידיה הוא". ולכן מביאים טעם נוסף לתענית זה, "שמא ישתכרו ולא יהי דעתם מיושבת עליהם, לפי זה אין צריך להשלים". וכן הוא בס' המנהגים – חב"ד (ע' 75): "באם החופה בעוד יום, אין החתן וכלה צריכים להשלים התענית".

חשש זה, שאם לא יתענו אולי ישתכרו, מצאנו גם לענין נשיאת כפים, כמבואר בשו"ע"ר (סי' קכ"א ס"ג, וסי' קכ"ט ס"א): "אין נשיאת כפים אלא בשחרית ... אבל לא במנחה, מפני שהשכרות מצוייה באותה שעה ושמא יהי הכהן שיכור ... תענית ... שאין בהם חשש שכרות ... יש בה נשיאת כפים".

ובאמת נוהגים החתן והכלה לשתות יין ממש לפני הקידושין, היינו אחרי ברכת אירוסין. אמנם המנהג הוא שאין החתן והכלה שותין רוב רביעית (מלא לוגמיו), ורק טועמים משהו.

ואף שנתבאר בשו"ע"ר (סי' קצ"א-ב): "דברים הטעונים כוס ... ברכת חתנים ... לשתות ממנו ... כמלא לוגמיו". וכבר הקשה בזה בשדי חמד (אסיפת דינים, מערכת ברכות סי' ג אות ה): "על מנהגינו יש לפקפק ... במה שאין נוהגים לשתות כל הכוס אלא טעימה בעלמא". מכל מקום סמכין על דעה הב' בשו"ע"ר (שם סד), דסגי בטעימה.

ואף שלכתחלה הצריך (בשו"ע"ר שם) להחמיר כדעה הא', ורק בדיעבד פסק (שם) "בהבדלה אם לא טעם כמלא לוגמיו אין צריך לחזור ולהבדיל, שספק ברכות של דבריהם להקל כסברא האחרונה". מכל מקום מסתבר, שכאן בחופה שחששו כל כך שתהי' דעתם צלולה בעת הקידושין, לא רצו להתקין שישתו מלא לוגמיהם מיד לפני נתינת הטבעת.

ימים שאין בהם תענית חתן

כתב הרמ"א (או"ח סי' תקעג): "מי שיש לו נישואין בחנוכה אין לו להתענות, אבל אם יש לו נישואין בניסן מתענה ביום חופתו".

והיינו שדינו כמו דין תענית חלום, שמבואר בשו"ע"ר (סי' רפ"ג): "מותר להתענות תענית חלום בשבת ... ומה תקנתו יתענה עוד תענית בחול שיתכפר לו. ולכתחלה צריך להתענות מיד למחר ביום ראשון ... אלא אם כן ... היה ביום ראשון חנוכה או פורים או ערב יום הכיפורים או ראש חודש ... שלא יתענה עד אחר כך. אבל אם למחר הוא יום שאיסור התענית בו אינו אלא מנהג, כגון בחדש ניסן, אפילו בערב פסח או אסרו חג יתענה".

אמנם נתבאר בשו"ע"ר (סי' תכ"ט וסי' ז"ח): "ואין מתענין בכל חדש ניסן ... אבל החתן והכלה ביום חופתם נוהגין להתענות ... נוהגין במדינות אלו להרבות קצת באכילה ושתיה ביום שלאחר החג בכל שלש רגלים, ואין מתענין אפילו חתן וכלה ביום חופתם". הרי רואים שאסרו חג חשוב קצת יום טוב, רק לענין תענית חתן, ולא לענין תענית חלום, ומאי בינייהו?

מבאר המ"א (סי' תקע"ג ס"ק א): "באסרו חג וט"ו באב ובט"ו בשבט אינו מתענה, כיון שמוזכר בגמרא". והיינו שלענין תענית חתן נוספו עוד שלושה סוגי ימים שלא מתענים בהם, כיון שזכרו בגמרא:

ט"ו באב נזכר בגמרא תענית (כו, ב): "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים שבהן בנות ירושלים יוצאות ... וחולות בכרמים".

ט"ו בשבט נזכר במשנה ר"ה (ב, א): "ארבעה ראשי שנים הן ... בשבט ... בחמשה עשר בו".

ואסרו חג נזכר בגמרא סוכה (מה, ב): "כל העושה איסור לחג באכילה ושתיה מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר (תהלים קיח, כז) אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח".

ובאמת יש חילוק בין אסרו חג הפסח וסוכות לבין אסרו חג השבועות, כמבואר בשוע"ר (סי' תכט ס"ז)- ח): "נוהגין במדינות אלו להרבות קצת באכילה ושתייה ביום שלאחר החג בכל שלש רגלים, ואין מתענין אפילו חתן וכלה ביום חופתם ... אבל מעיקר הדין אין איסור כלל להתענות בו אלא שהמונע הרי זה משובח ... במה דברים אמורים ביום שלאחר הפסח ושלאחר הסוכות, אבל ביום שלאחר חג השבועות מן הדין אסור להתענות בו".

וטעם החילוק בינם הוא כמבואר בשוע"ר (סי' תצד ס"ט): "במוצאי חג השבועות אסור להתענות מעיקר הדין לפי שהיה יום טבוח בזמן שבית המקדש קיים, דהיינו שבו ביום היו מקריבין עולות ראייה שלא היו יכולין להקריב ביום טוב עצמו ... ונעשה להם יום זה שהוא מוצאי יו"ט כמו יו"ט עצמו להאסר בו בהספד ותענית אם כן אף עתה משחרב בית המקדש לא הותרה ההספד והתענית בו ביום. אבל במוצאי יום טוב האחרון של פסח ושל סוכות לא היה יום טבוח ... שכל עולות ראייה היו נקרבות במוצאי יו"ט הראשון שהוא חולו של מועד, לפיכך אין בהם איסור להתענות מעיקר הדין, אלא מחמת מנהג בעלמא".

יוצא אם כן, שלענין תענית חלום יש ארבעה סוגי ימים שחשובים יום טוב קצת: א) ר"ח. ב) פורים. ג) חנוכה. ד) ערב יום הכיפורים. ולענין תענית חתן נוספו עוד שלושה סוגי ימים: ה) אסרו חג. ו) ט"ו בשבט. ז) חמשה עשר באב.

ראש חודש

מכל מקום נתבאר ברמ"א (סי' תקעג): "ובניסן מתענה ביום חופתו אפילו בר"ח ניסן שהוא אחד מן הימים שמתענים בהם, כדלקמן סי' תק"פ". וכן הוא בשוע"ר (סי' תכט ס"ט): "אבל החתן והכלה ביום חופתם נוהגין להתענות אפילו בר"ח ניסן". וכן לענין תענית חלום, מבואר בשוע"ר (סי' רפח ס"ג): "ואפילו בראש חודש ניסן וראש חודש אב יכול להתענות, הואיל ויש מתענים בהם בכל שנה תענית צדיקים כמ"ש בסי' תק"פ".

והיינו מ"ש בשו"ע (סי' תקפ ס"א-ב): "אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם ואע"פ שמקצת בראש חודש ... באחד בניסן מתו בני אהרן ... בא' באב מת אהרן הכהן".

וכל זה הוא לענין תענית חלום, משא"כ לענין תענית חתן לא נזכר אלא ר"ח ניסן, ולא ר"ח מני"א, כיון שאין נושאים נשים בימים אלו, כמבואר ברמ"א (סי' תקנא ס"ב): "אין נושאים מני"ז בתמוז ואילך עד אחר תשעה באב".

ימי הפורים

גם יום הפורים נזכר רק לענין תענית חלום, ולא לענין תענית חתן, כיון שלא נהוג להינשא בפורים. ואף שמבואר בשו"ע (סי' תרצו ס"ח): "מותר לישא אשה בפורים". כתב על כך ברמ"א (שם ס"ק יח): "קיי"ל אין מערבין שמחה בשמחה ... לכן נראה לי שיעשה החופה ביום י"ג".

ומכל מקום נפקא מינה למעשה לענין שושן פורים ולענין פורים קטן, שגם הוא יום טוב קצת לענין תענית, כמבואר בשו"ע (סי' תרצז): "יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון ... אסורים בהספד ותענית, אבל שאר דברים אין נוהגים בהם, וי"א דאף בהספד ותענית מותרים. הג"ה, והמנהג כסברא ראשונה".

לא נזכר כאן בפירוש לענין תענית חתן, אבל נראה ששויים הם, וכן נראה ממה שמבואר בפסקי הסדור, לענין אמירת אל ארך אפים (תפלת שחרית): "אין אומרים אל ארך אפים לא בראש חודש ולא בחנוכה ופורים קטן וגדול ב' ימים". וכבר נתבאר במקום אחר, אשר דין אמירת אל ארך אפים דומה לדין תענית חלום, שאותן ארבעת הימים הם יום טוב קצת הן לענין אמירת אל ארך אפים והן לענין תענית חלום. ומזה מובן גם לענין תענית חתן שאין מתענין בו.

ערב יום הכיפורים

אף שנתבאר לעיל, לענין תענית חלום, שגם ערב יום הכיפורים הוא יום טוב, מכל מקום אין מזה נפקא מינה כל כך לענין תענית חתן, כי גם בעשרת ימי תשובה לא נהוג להינשא (ראה שדה חמד מערכת חתן וכלה סכ"ג. אגרות-קודש אדמו"ר זי"ע ח"ט סוף אגרת ב'תתכה).

וגם לענין אמירת אל ארך אפים לא הוזכר יום זה, והטעם, כי אין אומרים אל ארך אפים אלא בב' וה', וערב יום כיפור לעולם לא יחול בב' וה' (כי אם הי' ערב יום כיפור חל בב' וה', הי' א' דר"ה חל בא' וד', והרי לא אד"ו ראש).

ערב פסח ותשעה באב

מכל מקום יש חילוק בין אמירת אל ארץ אפים לבין תענית חלום לענין ערב פסח, שבפסקי הסדור (שם): "אין אומרים אל ארץ אפים ... ולא בערב פסח וט' באב". ואילו לענין תענית חלום מבואר בשוע"ר (סי' רפח ס"ג): "אם למחר הוא יום שאיסור התענית בו אינו אלא מנהג כגון בחדש ניסן, אפילו בערב פסח ... יתענה".

וטעם החילוק מובן בפשטות, כי אף שגם ערב פסח ותשעה חשובים קצת יום טוב לענין אל ארץ אפים, מכל מקום לא נזכרו שני ימים אלו לענין תענית, שהרי ט' באב הוא תענית לכל, וערב פסח הוא תענית לבכורים.

ולענין תענית חתן יש טעם נוסף, שאין נושאים אשה בשני ימים אלו, כמבואר בשו"ע (או"ח סי' תקנא ס"ב): "מר"ח [אב] עד תענית ... אין נושאים נשים". ולענין ערב פסח, מבואר במ"א (סי' תקמו סוף ס"ק ד): "ובערב יום טוב לא נהגו לישא כלל".

סיכום

יוצא אם כן שלענין תענית חלום, ארבעה סוגי ימים חשובים יום טוב קצת: א) ראש חודש. ב) חנוכה. ג) פורים. ד) ערב יום כיפור.

ולענין אל ארץ אפים – חמשה סוגי ימים: א) ראש חודש. ב) חנוכה. ג) פורים. ד) ערב פסח. ה) תשעה באב. ולענין למנצח יענדל (למנהג האומרים אותו בימים שאין אומרים בהם תחנון) – ששה סוגי ימים, כמבואר ברמ"א ברמ"א (סי' קלא ס"א): "ואפילו בימים שאין אומרים תחנון אומרים למנצח, מלבד בראש חדש, וחנוכה, ופורים, וערב פסח, וערב יום כיפור, וט' באב".

ולענין תענית חתן – ששה סוגי ימים: א) ראש חודש (חוץ מר"ח ניסן). ב) חנוכה. ג) פורים. ד) אסרו חג (אף באסרו חג הפסח והסוכות). ה) חמשה עשר באב. ו) ט"ו בשבט.